

SCIENCE connection

53

maart - april - mei 2017

www.scienceconnection.be
verschijnt vijfmaal per jaar
afgiftekantoor:
Brussel X /P409661
ISSN 1780-8448

onderzoek

ruimte

natuur

kunst

documentatie

Het magazine van het FEDERAAL WETENSCHAPSBELEID

Federaal Wetenschapsbeleid

belspo .be

De weg naar een federaal consortium

Een onderzoek naar gemeenschappelijke bibliotheekaankopen op federaal niveau

© KBR

Astrid De Spiegelaere

Het merendeel van de federale instellingen verwerft in meer of mindere mate wetenschappelijke literatuur ter ondersteuning van hun werking of voor onderzoek. De Koninklijke Bibliotheek van België (KBR) onderzoekt of deze literatuur op een gemeenschappelijke manier kan verworven worden.

Het dilemma

De bibliotheken van federale instellingen hebben het niet altijd gemakkelijk. De prijs voor wetenschappelijke publicaties is in korte tijd enorm gestegen. De huidige economische modellen zijn ontoereikend in een context van elektronische publicaties en databanken. De diversiteit aan nieuwe economische modellen vraagt om aanpassingen en beïnvloedt het budget van de instellingen. De huidige budgettaire context is niet ideaal en daarbovenop komen uitdagingen zoals de overgang naar elektronische literatuur. Dit alles zorgt ervoor dat bibliotheken in een dilemma verzeild raken. Immers, hoe kunnen ze hoogstaande wetenschappelijke literatuur aanbieden in een context van stijgende prijzen en dalende budgetten? Moet er een keuze gemaakt worden tussen een volwaardig aanbod of het omgaan met de budgettaire context? De Koninklijke Bibliotheek van België ziet de oplossing in rationalisering en samenwerking tussen de federale instellingen. Gemeenschappelijke aankopen kunnen onder meer tegemoetkomen aan de tendens om over te schakelen van papieren publicaties naar hun elektronische tegenhangers, al dan niet in databanken. Een samenwerkingsverband tussen bibliotheken is niet nieuw, maar is het praktisch haalbaar en hoe begin je eraan?

Een consortium?

Consortia zijn samenwerkingsverbanden tussen bibliotheken. Ze worden opgericht om verschillende redenen, waarbij het financiële voordeel wellicht één van de belangrijkste is. Dit voordeel wordt niet enkel gehaald uit kortingen maar ook uit de sterkere positie van het consortium ten opzichte van een leverancier. Deze positie kan zorgen voor lagere prijzen

en betere licentievoorwaarden. Een keerzijde van het werken met meerdere partijen zijn de langdurige onderhandelingen en de soms verschillende verwachtingen. Een goede organisatie is met andere woorden noodzakelijk.

In België bestaan reeds verschillende bibliotheekconsortia waaronder het VDIC (Vesalius Documentation and Information Center), het BICfB (Bibliothèque interuniversitaire de la Communauté française de Belgique) en het Elektron vzw. Een overkoepelend consortium op federaal niveau bestaat echter nog niet.

De interesse vanuit de federale instellingen

Goed nieuws voor een mogelijk consortium is dat maar liefst 85% van de federale instellingen gemeenschappelijke aankopen op federaal niveau wel ziet zitten. Dit blijkt uit een enquête die de KBR in september 2016 lanceerde op het BIBforum, het forum van federale bibliotheken. Het doel was te peilen naar de visie en interesse van de federale instellingen in gemeenschappelijke aankopen en een mogelijk consortium. Op de vraag welke aankopen ze in een dergelijk consortium wensen te zien zijn de elektronische publicaties het populairst, gevolgd door databanken en papieren publicaties.

Het ideale moment

Toegegeven, het ideale moment voor de opstart van een consortium bestaat waarschijnlijk niet. Toch kan de overgang naar meer elektronische documentatie als startpunt dienen voor meer samenwerking. Vandaag bestaat namelijk de tendens om over te schakelen van papieren naar elektronische publicaties. Binnen de KBR wordt traditioneel de papieren versie aangekocht, al dan niet samengaand met de elektronische. Het aanbieden van meer elektronische publicaties is nodig om te beantwoorden aan de noden van de gebruikers en om een elektronische collectie aan te bieden die voldoet aan de vraag. Voor de aankoop van nieuwe elektronische publicaties wil de KBR graag samenzitten met de andere federale instellingen, om expertise te delen en kosten te drukken.

Eén van de redenen waarom consortia worden opgericht is het financiële voordeel

De overgang naar elektronische publicaties als aanleiding voor meer samenwerking?

Verschillende federale instellingen maakten reeds de overstap naar elektronische publicaties terwijl anderen graag de stap willen zetten.

Het onderzoek

Het onderzoek van de KBR naar een mogelijk consortium voor gemeenschappelijke aankopen bestaat uit verschillende onderdelen. Hieronder volgt een overzicht.

1. Literatuuronderzoek naar de bestaande economische modellen voor elektronische documentatie. Dit onderzoek is niet eenvoudig doordat elke leverancier een eigen methode heeft en de verschillende modellen onderling kunnen gecombineerd worden.
2. Onderzoek naar consortia en hun werkwijze. Naast de meer algemene studie naar consortia worden bestaande consortia geanalyseerd. Het gaat dan in de eerste plaats om de Belgische (VDIC, Elektron vzw en BICfB) en Europese consortia. Hierbij wordt aandacht besteed aan organisatie, financiering, kostenverdeling, verwerving van elektronische publicaties en toegang.
3. Het verzekeren van langdurige bewaring en toegang van elektronische publicaties. Hiervoor wordt onderzoek gedaan naar de verschillende mogelijkheden en bestaande praktijken om deze toegang te garanderen.
4. Onderzoek naar de praktische kant van gemeenschappelijke aankopen, waaronder het juridische luik en de organisatie van overheidsopdrachten.
5. Onderzoek naar een eerste proefproject. Hierbij wordt gekeken of een gemeenschappelijke aankoop kan gestart worden met enkele instellingen.

Onderzoeksresultaten - enkele aandachtspunten

Om meer inzicht te krijgen in de complexiteit van gemeenschappelijke aankopen en consortia worden enkele aandachtspunten belicht.

Aandachtspunt 1: organisatie

Onder organisatie wordt zowel de organisatie van het consortium als de organisatie van gemeenschappelijke aankopen verstaan.

De organisatie van consortia kan sterk verschillen. Zo bestaan er consortia met een erg losse of informele structuur. Daarin gaan verschillende leden een gemeenschappelijke aankoop aan maar is er verder geen formele structuur. Daartegenover staan formele consortia met een bestuursgroep. Voor een beginnend consortium is het vertrekken van een formele struc-

tuur moeilijk: expertise moet nog worden opgebouwd en afspraken gemaakt. Een informele structuur laat veel flexibiliteit toe en op langere termijn kan eventueel worden overgegaan naar een consistente formele structuur.

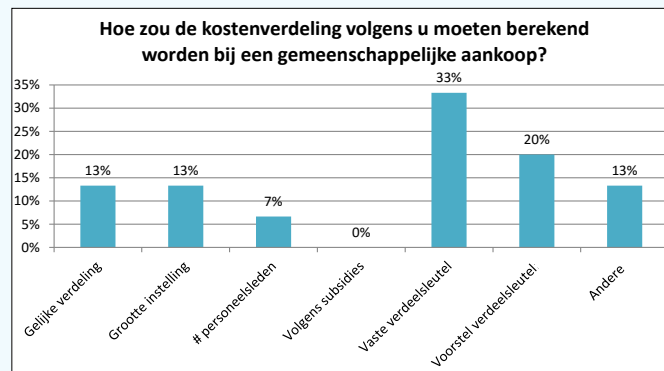
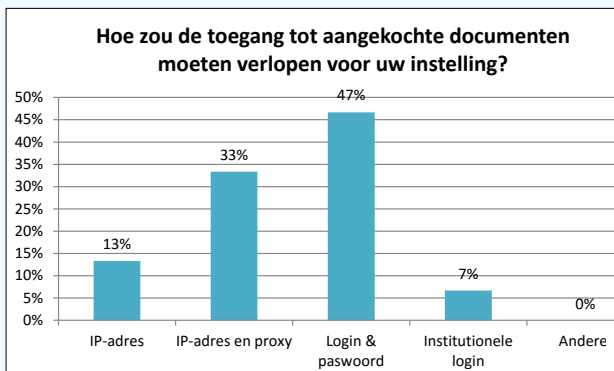
Gemeenschappelijke aankopen kunnen op diverse manieren worden georganiseerd. De aankopen kunnen onder meer gebeuren door het volledige consortium met deelname van alle leden. Een andere optie is het werken via een Opt-in-basis met vrijwillige deelname waarbij een overeenkomst wordt gesloten volgens het aantal deelnemers. De federale instellingen opteren voor dit laatste. Bij vrijwillige deelname moet het mogelijk zijn voor de andere instellingen om alsnog deel te nemen, weliswaar onder dezelfde voorwaarden. Dit zou bijvoorbeeld kunnen op jaarbasis, zo hoeft een geïnteresseerde instelling geen aparte overeenkomst te sluiten of te wachten op een nieuw contract. Het is interessant om te onderzoeken of instellingen verschillende inhoud kunnen verwerven onder eenzelfde overeenkomst.

Aandachtspunt 2: toegang

Het tweede aandachtspunt heeft betrekking op de toegang tot elektronische publicaties. Deze kan op verschillende manieren worden gewaarborgd: via een gebruikersaccount met wachtwoord, via een institutionele login (CAS/Shibboleth) of op basis van een IP-adres, al dan niet met proxy. Wanneer de toegang, tussen de gebruiker en de data, via een proxy verloopt is er meer controle mogelijk op de toegang en de beveiliging. De keuze van toegang is vaak afhankelijk van de gebruikte methode binnen de instelling en de mogelijkheden van de leveranciers. Binnen de KBR wordt indien mogelijk met een IP-adres gewerkt. Dit heeft als voordeel dat de gebruikers binnen de instelling zonder paswoord of extra tussenstap toegang krijgen tot de elektronische documenten. Een nadeel is dan weer dat de documenten enkel binnen de instelling geraadpleegd kunnen worden. Het garanderen van langdurige toegang en bewaring van elektronische publicaties is problematisch. Bewaring in eigen huis vraagt veel opslagruimte en onderhoud terwijl externe bewaring kostelijk is.

Aandachtspunt 3: financiën

Budgettair dient niet enkel nagedacht te worden over de organisatie van overheidsopdrachten maar moet ook rekening gehouden worden met jaarlijkse prijsstijgingen en het voorziene budget van de instellingen. Elektronische publicaties zijn in principe goedkoper door de afwezigheid van druk- en verspreidingskosten. Het verschil is echter niet zo groot. De

Enquête BIBforum

prijs voor wetenschappelijke tijdschriften stijgt nog elk jaar. Daarnaast ligt de BTW op elektronische documentatie hoger dan deze op papieren documentatie. Zo wordt papieren documentatie als een cultureel goed belast met 6%. Elektronische documentatie wordt dan weer gezien als een dienst en belast met 21%.

De kostenverdeling bij gemeenschappelijke aankopen is een ander budgettair vraagstuk. De mogelijkheden zijn bijna eindeloos. Een eerste keuze die moet worden gemaakt is het gaan voor één centrale betaling of een aparte betaling per instelling. Bij een centrale blijft de vraag wie de eindverantwoordelijkheid draagt en wat er dient te gebeuren als een instelling niet betaalt. Daarna volgt de eigenlijke kostenverdeling. Gebeurt deze volgens de grootte van de instelling of volgens een vaste verdeelsleutel? Bij de verdeelsleutel die als voorbeeld diende in de enquête van het BIBforum werd een deel van de prijs berekend op basis van het aantal personeelsleden en de subsidie-inkomsten, een ander deel was voor elke instelling gelijk. Een verdeelsleutel heeft de voorkeur bij de federale instellingen maar dan blijft de vraag welke formule het best is.

Een eerste proefproject

De KBR onderzoekt momenteel in samenwerking met het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA) en de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMKG) of een gemeenschappelijke aankoop van een wetenschappelijke databank mogelijk is. Deze databanken lenen zich goed tot een eerste casestudy van gemeenschappelijke aankopen. De redenen hiervoor zijn divers. Enerzijds zijn verschillende instellingen geïnteresseerd in dezelfde databanken en door middel van samenwerking kan de prijs voordeliger zijn. Daarnaast bevatten databanken inhoud over verschillende thema's die voor meerdere instellingen interessant kunnen zijn. Dit proefproject geeft de KBR de kans om te bekijken hoe de overheidsopdrachten, onderhandelingen en communicatie met de andere instellingen het best kan worden georganiseerd.

De Koninklijke Bibliotheek van België

Maar liefst 73% van de ondervraagde instellingen ziet bij de organisatie van gemeenschappelijke aankopen een rol weggelegd voor de KBR. Hierbij zijn verschillende scenario's denkbaar.

Een optie is de volledige organisatie van de gemeenschappelijke aankopen door de KBR die dan verantwoordelijk zou zijn voor het publiceren van de overheidsopdracht. Het eigenlijke bestek wordt evenwel met de geïnteresseerde instellingen voorbereid. De KBR is hier m.a.w. de organisator van de ge-

meenschappelijke aankopen. De KBR kan tevens optreden als een aanspreekpunt voor vragen en ondersteuning bij aankopen van wetenschappelijke informatie. Hiervoor is de nodige expertise en een goede communicatie nodig.

Het kan ook verder gaan: wat dacht je van de KBR als agent? Een consortium kan namelijk eenzelfde positie innemen als een agent. Dit wil zeggen dat de verschillende leden met hun wenslijst aan documenten naar het consortium gaan. Daar wordt gekeken naar de verschillende mogelijkheden, bijvoorbeeld een gezamenlijke aankoop van de instellingen. Vervolgens wordt over de aankopen onderhandeld en wordt de aankoop aangegaan in naam van de leden. Dit is het meest veeleisende scenario en moeilijk te realiseren in een beginnend stadium.

Besluit en toekomst

De weg naar een consortium is zeker niet rechtlijnig. Bij de organisatie van gemeenschappelijke aankopen komt heel wat kijken op organisatorisch, budgettair en juridisch vlak. De interesse vanuit de federale instellingen is er al, het onderzoek van de KBR is gestart. De volgende stap richt zich op meer praktische zaken. Namelijk hoe zit het met de financiering en de kostenverdeling, maar ook hoe kan de langdurige toegang van elektronische publicaties gewaarborgd worden?

De auteur

Astrid De Spiegelaere heeft een master in de kunstwetenschappen en een postgraduaat in de informatie- en bibliotheekwetenschap. Momenteel is ze wetenschappelijk medewerker bij de Koninklijke Bibliotheek van België. Ze werkt aan het project *Studie van economische modellen voor de aankoop van elektronische tijdschriften in een context van raadpleging en duurzame bewaring*.

Referenties

- George Machovec (2013) Library Consortia: The Big Picture, *Journal of Library Administration*, 53:2-3, 199-208
- Christine Turner (2013) E-Resource Acquisitions in Academic Library Consortia, *LRTS*, 58:1, 33-48
- Karine Delvert (2012) La négociation de bouquets de périodiques électroniques: une négociation commerciale singulière, *Négociations*, 2012/2: 18, p. 7-23